

МЕСЦА ЎНІВЕРСІТЭТА Ў СІСТЭМЕ БЕЛКААПСАЮЗА І НАКІРУНКІ ДАСКАНАЛЕННЯ ПАДРЫХТОЎКІ СПЕЦЫЯЛІСТАЎ ДЛЯ СПАЖЫВЕЦКАЙ КААПЕРАЦЫІ

Беларускі гандлёва-эканамічны ўніверсітэт спажывецкай кааперацыі выконвае значную функцыю як у галіне навуковага суправаджэння дзейнасці спажывецкай кааперацыі, так і ў справе падрыхтоўкі для гэтай сістэмы кадраў. У артыкуле раскрываюцца накірункі дасканалення дзейнасці ўніверсітэта як ведамаснага навуковага цэнтра сістэмы спажывецкай кааперацыі, так і галоўнага пастаўшчыка менеджараў практычна ўсіх спецыяльнасцей, патрэбных для функцыянавання гэтай гаспадарчай сістэмы, а таксама кіруючых кадраў. Значная ўвага ўдзяляецца павышэнню значэння спажывецкай кааперацыі ў выкананні сацыяльна-эканамічнай праграмы развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў, што немагчыма выканаць без якаснага навуковага суправаджэння і кваліфікаваных кадраў.

The Belarusian Trade and Economics University of Consumer Cooperatives performs an important function both in scientific support of the activity of consumer cooperatives and in the training of personnel for the system. The article highlights the ways of improving the university's activity both as a departmental research center and the main supplier of managers practically in all majors required for the functioning of this economic system, and also managerial personnel. A great deal of attention is devoted to the implementation of social and economic program of the development of the rural areas and small towns which is impossible without proper scientific support and qualified personnel.

Ключавыя словы: спажывецкая кааперацыя; навуковае суправаджэнне; адукацыя; сацыяльна-эканамічнае развіццё; падрыхтоўка спецыялістаў; змест вучэбных праграм; рэгіянальны навуковы цэнтр; камп'ютарнае тэсціраванне.

Key words: consumer cooperatives; scientific support; education; social and economic development; training of specialists; content of curriculum; regional research center; computer testing.

Уводзіны

Развіццё ў Рэспубліцы Беларусь прыватнай прадпрымальніцкай дзейнасці істотна ўскладніла ўмовы функцыянавання спажывецкай кааперацыі, паколькі ўзмацніла жорсткасць канкурэнтнай барацьбы з іншымі гаспадарчымі структурамі. Пакуль што сістэма спажывецкай кааперацыі паступова страчвае тэрыторыю, якія яна займала ў гаспадарчым комплексе краіны раней, пры існаванні Савецкага Саюза. Безумоўна, прычынай гэтага з'яўляецца комплекс як знешніх для спажывецкай кааперацыі фактараў, так і ўнутраных. Сукупнасць гэтых фактараў патрабуе грунтоўнага аналізу з мэтай іх устаранення. Сярод унутраных фактараў важнае значэнне мае навуковае суправаджэнне дзейнасці спажывецкай кааперацыі, а таксама якасны склад менеджараў і кіраўнікоў.

Роля навуковага суправаджэння сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і адукацыя як галіна дзейнасці спажывецкай кааперацыі

У цяперашні час у развіцці спажывецкай кааперацыі намерцеліся дзве наступныя тэндэнцыі:

- органы ўлады, як на рэспубліканскім узроўні, так і на мясцовым, недастаткова ўвагі ўдзяляюць праблемам гэтай гаспадарчай сістэмы;
- непасрэдна ў сістэме спажывецкай кааперацыі абмяркоўваюцца пытанні згортвання некаторых відаў дзейнасці.

Адным з такіх традыцыйных для сістэмы спажывецкай кааперацыі відаў дзейнасці становіцца вышэйшая адукацыя. У сувязі з гэтым мэтазгодна адзначыць наступнае.

Спецыфічнай асаблівасцю навуковай дзейнасці вучоных Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта з'яўляецца даследаванне эканомікі спажывецкай кааперацыі. Аднак праблемам спажывецкай кааперацыі органы ўлады недастаткова ўдзяляюць увагі, а навуковы істэблішмент гэтыя праблемы наогул не цікавяць. Неабходна вызначыцца адносна ролі і месца спажывецкай кааперацыі ў вырашэнні сацыяльна-эканамічных задач краіны. Складваецца ўражанне, што ў краіне шмат увагі надаецца сучасным супермаркетам і іншым аб'ектам гарадской інфраструктуры, а роля спажывецкай кааперацыі ў стварэнні ўмоў якаснага жыцця ў сельскай мясцовасці ацэньваецца недастаткова адэкватна.

Задачу забеспячэння таварамі першай неабходнасці жыхароў маланаселеных вёсак вырашае спажывецкая кааперацыя з дапамогай аўталавак, якія прыносяць ёй страты. Спажывецкая кааперацыя, нягледзячы на значную страту сферы дзейнасці, застаецца дастаткова вялікім і шматгаліновым гаспадарчым комплексам, паказчыкі гаспадарання якога ўплываюць на стан усёй нацыянальнай эканомікі. Гэта адносіцца як да Рэспублікі Беларусь у цэлым, так і да Гомельскай вобласці. Зараз, калі спажывецкая кааперацыя, маючы мізэрную дзяржаўную падтрымку, ажыццяўляе са стратамі для сябе забеспячэнне жыццёвых патрэбнасцей сельскіх жыхароў, пачаўся працэс яе выпяцнення з раённых цэнтраў, даход ад гаспадарчай дзейнасці ў якіх дазваляў пакрыць страты ад гандлю ў сельскай глыбінцы. Выпяцненне спажывецкай кааперацыі з раённых цэнтраў акажа негатыўнае ўздзеянне на сацыяльна-эканамічнае развіццё сельскай мясцовасці, таму як на агульна-дзяржаўным узроўні, так і на ўзроўні аблвыканкамаў неабходна знайсці адміністрацыйныя і фінансавыя рычагі падтрымкі спажывецкай кааперацыі, паколькі па прычыне спецыфічных асаблівасцей сваёй дзейнасці яна не можа на роўных умовах канкураваць з іншымі прыватнымі гаспадарчымі сістэмамі.

Беларускі гандлёва-эканамічны ўніверсітэт спажывецкай кааперацыі мае больш дзесяці кафедраў, калектывы якіх займаюцца спецыфічнымі даследаваннямі адпаведна профілю вучэбнай работы. Гэтыя даследаванні носяць як фундаментальны, так і прыкладны характар. Задача накіраваць іх у адзінае рэчышча ставілася заўсёды, аднак застаецца нявырашанай і сёння. Правільнае вырашэнне гэтай задачы павінна адпавядаць як патрабаванням праўлення Белкаап-саюза (бо апошні затрачвае на ўтрыманне ўніверсітэта значныя фінансавыя рэсурсы), так і навуковым інтарэсам вучоных ўніверсітэта. Гэта дyleма патрабуе вызначэння агульнага для ўніверсітэта аб'екта інавацыйнай дзейнасці, які павінен быць сферай жыццёвых інтарэсаў спажывецкай кааперацыі і адначасова з'яўляцца неад'емнай складальнай доўгатэрміновай праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь.

Такім аб'ектам павінна стаць навуковае суправаджэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў. Спажывецкая кааперацыя неразрыўна звязана з сацыяльна-эканамічным развіццём сельскай мясцовасці і малых гарадоў, без навуковага суправаджэння якога інавацыйная дзейнасць ўніверсітэта, нават калі яе аб'ект пашырыць да нацыянальнай эканомікі ўсёй краіны, нягледзячы на істотныя маштабы, не будзе ў поўнай меры адпавядаць тым задачам, якія стаяць сёння перад краінай. Менавіта навуковае суправаджэнне развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў павінна вызначыць месца Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта ў сістэме Белкаапсаюза.

Спажывецкая кааперацыя, будучы шматгаліновай гаспадарчай сістэмай, якая існавала і ў часы Расійскай імперыі, і пры НЭПе, а затым прайшла ўсе этапы развіцця савецкай эканамічнай сістэмы, накіпіла аграмадны вопыт садзейнічання сацыяльна-эканамічнаму развіццю сельскай мясцовасці і малых гарадоў. І тым не менш трэба прызнаць, што, на жаль, накоплены вопыт работы ў складаных умовах розных эканамічных фармацый сёння выкарыстоўваецца не ў поўнай меры. Нягледзячы на выжывальнасць у экстрэмальных сітуацыях, гэта гаспадарчая сістэма сёння страчвае тыя пазіцыі ў эканоміцы краіны, якія яна мела ў часы Савецкага Саюза і, як вынік, яе ўклад ў сацыяльна-эканамічнае развіццё сельскай мясцовасці і малых гарадоў Рэспублікі Беларусь, недастаткова эфектыўны, а часта і мізэрна малы.

Патрэбна новае асэнсаванне канцэпцыі выкарыстання патэнцыяльных магчымасцей спажывецкай кааперацыі ў выкананні доўгатэрміновай праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. Тэарэтычны аспект вырашэння гэтай задачы мог бы распрацаваць Беларускі гандлёва-эканамічны ўніверсітэт спажывецкай кааперацыі сумесна са спецыялістамі Белкаапсаюза. Яе практычнае выкананне павінна стаць доўгатэрміновай праграмай інавацыйнай дзейнасці Белкаапсаюза пры навуковым суправаджэнні Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі. Аднак для гэтага патрэбна разуменне і падтрымка дзейнасці ўніверсітэта як праўленнем Белкаапсаюза, так і мясцовымі органамі выканаўчай улады Рэспублікі Беларусь.

Канкрэтныя рычагі такой падтрымкі залежаць, безумоўна, ад фінансавых магчымасцей указаных структур.

Спецыялісту ў галіне рахункаводства і фінансавага менеджменту некаторыя аспекты функцыянавання сістэмы спажывецкай кааперацыі ў сучасных умовах гаспадарання могуць бачыцца павярхоўна. І тым не менш, сваю місію ў забеспячэнні выканання доўгатэрміновай праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў спажывецкая кааперацыя ва ўмовах рыначнай эканомікі, па маім меркаванні, можа выканаць толькі пры дыверсіфікацыі сваёй дзейнасці. Для выканання гэтай праграмы патрэбны значныя фінансавыя рэсурсы, якія канцэнтруюцца ў буйных гарадах, дзе і павінна прысутнічаць значная доля спажывецкай кааперацыі.

Задача мясцовых органаў улады заключаецца ў садзейнічэнні такой дыверсіфікацыі, паколькі гэта адзін з рыначных спосабаў пераразмеркавання фінансавых рэсурсаў, якія генеруюць сталіца, абласныя цэнтры ды іншыя буйныя гарады, і накіравання іх на развіццё сельскай мясцовасці і малых гарадоў. Да таго ж спажывецкая кааперацыя толькі намінальна адносіцца да прыватнай уласнасці. Фактычна гэта спецыфічная форма калектыўнай уласнасці, з дапамогай якой органы выканаўчай улады могуць вырашаць праблемы сацыяльна-эканамічнага развіцця тых рэгіёнаў, якія патрабуюць дадатковых фінансавых рэсурсаў.

У сувязі з гэтым трэба зноў вярнуцца да пытання аб статусе спажывецкай кааперацыі і прынцыпах яе дзейнасці. Існуе памылковае меркаванне, якое атрымала заканадаўчае замацаванне, адпаведна якому маёмасць спажывецкай кааперацыі адносіцца да прыватнай формы ўласнасці. На маю думку, гэта не прыватная форма ўласнасці, паколькі прынцыпы дзейнасці дадзенай гаспадарчай сістэмы не адпавядаюць прынцыпам капіталістычнага накаплення. Белкаапсаюз з усімі яго абласнымі і раённымі структурамі – гэта дзяржаўная карпарацыя. Заўважце, не дзяржаўная форма ўласнасці, а дзяржаўная карпарацыя. Гэта такая карпарацыя, кантроль за дзейнасцю якой ажыццяўляе дзяржава. Пад кантролем у дадзеным выпадку, разумеецца, магчымасць дзяржавы вызначаць эканамічную палітыку карпарацыі. Гэта адпавядае сучаснай рэальнасці і павінна быць прызнана на заканадаўчым узроўні.

Вяртаючыся да канцэпцыі дзейнасці спажывецкай кааперацыі ў кантэксце выканання доўгатэрміновай праграмы развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў, трэба адзначыць, што цяпер вельмі часта абмяркоўваюцца пытанні згортвання таго або іншага віду дзейнасці з мэтай накіравання ўсіх рэсурсаў на мадэрнізацыю галоўнай галіны, якой лічыцца гандаль. Гэта памылковае рашэнне, паколькі прыватны гандаль няўхільна скарачае і будзе скарачаць гэты сегмент дзейнасці спажывецкай кааперацыі. Закупка сельскагаспадарчай прадукцыі, яе захоўванне і якасная перапрацоўка павінны стаць, нароўні з гандлем, асноўнымі відамі дзейнасці спажывецкай кааперацыі. Магчыма, перспектыўнымі могуць аказацца і іншыя кірункі дыверсіфікацыі дзейнасці спажывецкай кааперацыі ў рамках выканання праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў, што патрабуе іх дасканалага даследавання вучонымі ўніверсітэта і практычнай апрацыі.

Нельга не заўважыць, што адным з перспектыўных відаў дзейнасці спажывецкай кааперацыі з'яўляецца адукацыя, якая выходзіць за межы ўнутрысістэмнай падрыхтоўкі кадраў. Навучанне студэнтаў на камерцыйнай аснове дае магчымасць паменшыць расходы на падрыхтоўку кадраў для сістэмы спажывецкай кааперацыі. Больш таго, навічанне замежных студэнтаў спрыяе выкананню задання па экспарту паслуг і павялічвае прыток валюты. Таму наўрад ці мэтазгодна згортаць адукацыйную дзейнасць як галіну дзейнасці спажывецкай кааперацыі.

Трэба звярнуць увагу і яшчэ на адзін аспект практычнага вырашэння задачы выкарыстання патэнцыялу спажывецкай кааперацыі для сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў. Патэнцыял вучоных універсітэта дае магчымасць генерываць ідэі і прапаноўваць кіраўніцкія рашэнні, якія, перад тым як быць увасобленымі ў канкрэтныя праекты, павінны прайсці жорсткі аналіз практычных спецыялістаў на прадмет іх жыццяздольнасці і эфектыўнасці. Любыя, нават самыя найлепшыя, інавацыйныя рашэнні не прынясуць чаканага плёну пры адсутнасці ўмелага менеджменту з боку кіраўнікоў суб'ектаў гаспадарання і кепскім навуковым суправаджэнні.

Многія кіраўнікі арганізацый спажывецкай кааперацыі скептычна адносяцца да навуковага суправаджэння інавацыйных праектаў, мяркуючы, што прапанаваўшы тую або іншую ідэю, навукоўцы павінны ўвасобіць у жыццё і яе практычнае выкананне. Гэта нерэальна па той прычыне, што прафесарска-выкладчыцкі корпус вышэйшай навучальнай установы не можа выконваць функцыі кіраўніцтва дзейнасцю канкрэтнай арганізацыі. Аднак праз навуковае суправаджэнне ён можа аказаць уплыў на павышэнне кваліфікацыі гэтага кіраўніцтва і прыняцце абгрунтаваных

рашэнняў. Менавіта ў навуковым суправаджэнні выкарыстання патэнцыялу спажывецкай кааперацыі для сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў і заключаецца місія Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта. Аднак практычная рэалізацыя гэтай місіі не павінна ажыццяўляцца за кошт паніжэння якасці вучэбнага працэсу, паколькі ўніверсітэт, у адрозненне ад навукова-даследчага інстытута, – гэта перш-наперш навучаль-ная ўстанова.

Накірункі дасканалення павышэння якасці падрыхтоўкі спецыялістаў

Няма нічога кепскага ў тым, што асноўны заказчык, апарат праўлення Белкаапсаюза, перыядычна актуалізуе задачу паляпшэння якасці падрыхтоўкі спецыялістаў. Трэба пагадзіцца з тым, што праблема існуе, і як прафесарска-выкладчыцкі склад універсітэта, так і праўленне Белкаапсаюза павінны працаваць над паляпшэннем прафесійнай дасведчанасці студэнтаў, выпускнікоў і працаўнікоў сістэмы спажывецкай кааперацыі. Можна выдзеліць наступныя накірункі гэтай, дастаткова складанай у сучасных умовах, задачы:

- пераасэнсаванне прызначэння спецыяліста, якога рыхтуе ўніверсітэт і яго месца ў камандзе менеджараў;
- пошук аптымальнага спалучэння фундаментальнай падрыхтоўкі і прыкладных ведаў, апрабаваных перадавой практыкай;
- павышэнне ўзроўню тэарэтычных ведаў кіраўнікоў арганізацый спажывецкай кааперацыі і супрацоўнікаў іх эканамічных службаў;
- выкладанне навейшых дасягненняў спецыяльнасці з выкарыстаннем сучасных сродкаў навучання пры захаванні кансерватызму арганізацыі вучэбнага працэсу;
- павышэнне практычнай дасведчанасці прафесарска-выкладчыцкага складу ўніверсітэта.

Неабходна пераасэнсаваць прызначэнне спецыяліста, якога рыхтуе наш універсітэт, і яго месца ў камандзе менеджэраў тых арганізацый, для працы ў якіх ён рыхтуецца. Напрыклад, для сістэмы спажывецкай кааперацыі ўніверсітэт рыхтуе бухгалтараў для выканання такіх функцый, якія былі ўласцівыя гэтай прафесіі напрыканцы мінулага стагоддзя. Пры гэтым падрыхтоўка поўнаасцю адпавядае тыпавым вучэбным планам, распрацаваным Беларускай дзяржаўным эканамічным універсітэтам і зацверджаным Міністэрствам адукацыі, пасля ўзгаднення з Міністэрствам фінансаў Рэспублікі Беларусь. Трэба адзначыць, што такі змест падрыхтоўкі спецыялістаў па ўліку, аналізу і аўдыту поўнаасцю адпавядае ўяўленням аб функцыях бухгалтара як большасці начальнікаў упраўленняў бухгалтарскага ўліку міністэрстваў і ведамстваў, так і адпаведных органаў кіраўніцтва на ўзроўні абласцей. Не з'яўляецца выключэннем і сістэма спажывецкай кааперацыі.

Аднак такі фармат спецыяліста не задавальняе кіраўнікоў арганізацый. На гэта неаднаразова ўказвалі і старшыня праўлення Белкаапсаюза, і старшыні праўленняў аблспажывсаюзаў, ды ўжо нават і кіраўнікі раённых спажывецкіх таварыстваў. Трэба адзначыць, менталітэт большасці выкладчыкаў бухгалтарскага ўліку як у Беларускай гандлёва-эканамічным універсітэце спажывецкай кааперацыі, так і ў іншых універсітэтах Рэспублікі Беларусь адпавядае таму перыяду, калі бухгалтар быў дзяржаўным кантралёрам. Але сёння гэтага ўжо мала. Безумоўна, захоўваюцца падліковая і кантрольная функцыі, аднак не менш важнае значэнне набывае і роля бухгалтара як эканамічнага дарадцы кіраўніка. Бухгалтар, падрыхтоўка якога абмежавана толькі бягучым улікам гаспадарчай дзейнасці і яе рэтраспектыўным аналізам, няздольны дапамагаць кіраўніку вырашаць тыя задачы, якія ставіць перад ім рэальнасць. Адсюль жаданне кіраўнікоў як вышэйшага, так і ніжэйшага ўзроўняў сістэмы спажывецкай кааперацыі, а таксама іншых гаспадарчых структур краіны, атрымліваць спецыялістаў з больш шырокім спектрам практычных навыкаў. Для вырашэння гэтай задачы трэба знайсці аптымальнае спалучэнне працэдурна-метадалагічнага і фінансава-кіраўніцкага падыходаў да падрыхтоўкі бухгалтараў.

Адметнае становішча Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі сярод вышэйшых навучальных устаноў краіны патрабуе распрацоўкі вучэбных праграм па прынцыпе перавагі зместу над формай, а лекцыйных курсаў і практыкумаў – па прынцыпе найбольшай прывязкі да задач, якія стаяць перад тым сегментам эканомікі, для якога прызначаны спецыялісты ўніверсітэта. Грунтуючыся на тыпавых праграмах, змест нашых навучальных курсаў павінен не дубліраваць іх, а ўлічваць спецыфічныя ўмовы дзейнасці тых арганізацый, для якіх прызначаны нашы спецыялісты. Яскравым прыкладам з'яўляецца курс «Рахункаводства» для студэнтаў спецыяльнасці «Фінансы і крэдыт».

Тыпавая праграма гэтага курса, падрыхтаваная Беларускай дзяржаўным эканамічным універсітэтам, прадугледжвае вывучэнне бухгалтарскага ўліку ў галінах нацыянальнай эканомікі на аснове

павярхоўнага азнаямлення з фундаментальнымі палажэннямі рахунказнаўства. Магчыма, для супрацоўнікаў банкаў ды фінансавых аддзелаў і ўпраўленняў органаў дзяржаўнай улады і буйных гаспадарчых арганізацый гэтага дастаткова. Аднак ў сістэме спажывецкай кааперацыі функцыі фінансавага менеджара цесна звязаны з уліковай работай. Больш таго, невялікія па аб'ёму гаспадарчай дзейнасці арганізацыі спажывецкай кааперацыі не маюць асобнай фінансавай службы, а яе функцыі ўскладваюцца на бухгалтэрыю. Выпускнік Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі па спецыяльнасці «Фінансы і крэдыт» мусіць быць гатовым заняць пасаду не толькі бухгалтара, але і намесніка галоўнага бухгалтара па фінансах, што і мае месца пры размеркаванні спецыялістаў. Таму студэнты павінны атрымаць глыбокія метадалагічныя веды па бухгалтэрыі на аснове ўліку ў прамысловасці, а таксама па галіновым курсе гандлёвага рахункаводства (паколькі гэта вядучая галіна спажывецкай кааперацыі) і яго аўтаматызацыі.

Студэнты спецыяльнасці «Фінансы і крэдыт» Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта або Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі рыхтуюцца для работы ў іншых сферах, умовы і асаблівасці фінансава-гаспадарчай дзейнасці якіх істотна адрозніваюцца ад тых, якія існуюць у сістэме Белкаапсаюза. Таму прыярытэт неабходна аддаваць не базавай праграме, разлічанай на падрыхтоўку вузкапрофільных спецыялістаў для банкаў і дзяржаўных фінансавых органаў, а на комплексныя веды, патрэбныя для работы ў раённых спажывецкіх таварыствах і іншых сярэдніх і невялікіх арганізацыях. Менавіта таму, у адрозненне ад Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта, дзе курс «Бухгалтарскі ўлік» з'яўляецца адзіным курсам на ўсё перыяд навучання, нашы студэнты спецыяльнасці «Фінансы і крэдыт» вывучаюць яшчэ курсы «Бухгалтарскі ўлік у сферы абарачэння» у аб'ёме 86 гадзін і «Аўтаматызацыя бухгалтарскага ўліку» у аб'ёме 84 гадзін, што практычна раўняецца аб'ёму курса аўтаматызацыі ўліку для студэнтаў спецыяльнасці «Бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт» Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

Або другі прыклад. У цяперашні час студэнты спецыяльнасці «Бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт» грунтоўна вывучаюць міжнародныя стандарты рахункаводства, фінансавай справаздачнасці і аўдыту. Тыпавая праграма прадугледжвае вывучэнне міжнародных стандартаў без арыентацыі на іх выкарыстанне для трансфармацыі фінансавай справаздачнасці айчынных арганізацый у міжнародны фармат. Такі падыход цалкам апраўданы для замежных студэнтаў. Пры практычнай прывязцы гэтага курса да дзейнасці айчынных суб'ектаў гаспадарання Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт арыентуецца на ўмовы дзейнасці Мінскага трактарнага завода, аб'яднання «Атлант» і іншых буйных удзельнікаў экспертна-імпартных аперацый ды міжнарод-нага фінансавага рынку. Аднак, напрыклад, Ельскае або Клецкае раённыя спажывецкія таварыствы, як і іншыя дробныя і сярэднія арганізацыі, ніколі не будуць удзельнікамі міжнароднага фінансавага рынку.

Тым не менш гэта не азначае, што студэнтам Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі ўказаны курс непатрэбны. Яго вывучэнне неабходна для атрымання навыкаў трансфармацыі фінансавай справаздачнасці з мэтай атрымання больш дакладнай інфармацыі аб фінансавым стане арганізацыі. Патрэбны іншы, больш арыентаваны на вырашэнне прыкладных аспектаў кіравання беларускімі арганізацыямі, падыход да вывучэння гэтага курса. Фармальна адпаведнасць вучэбнай праграмы тыпавай прынясе толькі шкоду, таму неабходна забяспечыць прыярытэт зместу над формай, бо інакш падрыхтоўка эканамістаў па спецыяльнасці «Бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт» будзе ажыццяўляцца ў адрыве ад патрэбнасцей як спажывецкай кааперацыі, так і іншых галін народнай гаспадаркі.

Адсюль можна зрабіць наступныя вывады: памылковым з'яўляецца меркаванне некаторых кіраўнікоў у сістэме Белкаапсаюза пра неметазгоднасць наяўнасці ў сістэме спажывецкай кааперацыі ўласнага ўніверсітэта; адміністрацыі ўніверсітэта трэба не перашкаджаць пошуку аптымальнага спалучэння зместу спецыяльных дысцыплін тыпавым праграмам і асаблівасцям будучай прафесійнай дзейнасці, а абараняць у вучэбна-метадычным аб'яднанні і іншых органах інтарэсы сваіх заказчыкаў, інакш яны будуць выказваць абгрунтаваныя прэтэнзіі. Ні адзін універсітэт Рэспублікі Беларусь не будзе ўлічваць у сваіх вучэбных планах і праграмах курсаў асаблівасці гаспадарчай дзейнасці спажывецкай кааперацыі.

Атрыманая студэнтамі веда павінны быць запатрабаванымі практыкай, што прадугледжвае адэкватны ўзровень ведаў кіраўнікоў функцыянальных падраздзяленняў тых арганізацый, на работу ў якія прыняты выпускнікі ўніверсітэта. У выпадку калі ва ўніверсітэце студэнт атрымлівае перадавыя сучасныя веды, аднак пасля заканчэння навучання на практыцы не можа іх прымяніць, так як ні кіраўнік арганізацыі, ні кіраўнікі эканамічных службаў імі не валодаюць, ды яшчэ часта некарэктна адносяцца як да тэарэтычных ведаў наогул, так і да ўніверсітэта ў прыватнасці, узнікае неадпаведнасць паміж патэнцыйнымі магчымасцямі маладога спецыяліста і кіраўніцтва арганізацыі.

Менавіта таму часта адмоўная ацэнка падрыхтоўкі спецыялістаў ва ўніверсітэце з боку кіраўніцтва рэспубліканскіх, абласных і раённых структур спажывецкай кааперацыі абумоўлена тым, што ўзровень тэарэтычнай і метадалагічнай падрыхтоўкі студэнтаў стацыянара апярэджае базу эканамічных ведаў, якой у цяперашні час валодаюць кіраўнікі арганізацый і іх эканамічных службаў, напрыклад галоўныя бухгалтары. Па гэтай прычыне яны не могуць эфектыўна выкарыстаць веды выпускнікоў універсітэта для вырашэння стратэгічных і тактычных задач кіравання эканамічнымі працэсамі арганізацый. Адсутнасць у выпускнікоў навыкаў выканання штодзённай руціннай работы становіцца яшчэ адной падставай для негатыўнай ацэнкі падрыхтоўкі спецыяліста.

Найбольш поўна прафесійная падрыхтоўка нашых выпускнікоў раскрыецца толькі тады, калі яе ўзроўню будзе адпавядаць узровень кіраўніка або начальніка структурнага падраздзялення, напрыклад галоўнага бухгалтара той арганізацыі, куды накіраваны на работу выпускнік. Гэта патрабуе адпаведнага павышэння іх ведаў па сучасных эканамічных дысцыплінах як праз магістратуру, так і праз інстытут павышэння кваліфікацыі. Пры гэтым трэба заўважыць, што кароткатэрміновыя семінары не могуць выканаць тыя задачы, якія паставіла перад арганізацыямі спажывецкай кааперацыі рэчаіснасць. Кіраўніцтву Белкаапсаюза трэба распрацаваць перспектыўны план падрыхтоўкі спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі на другім узроўні, якім з'яўляецца практыка-арыентаваная магістратура.

Акрамя знешніх фактараў, існуюць і ўнутраныя фактары, якія ўскладняюць падрыхтоўку спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі. Гэта тычыцца перш-наперш арганізацыі вучэбнага працэсу і вучэбнай літаратуры. Пільны кантроль вучэбна-метадычнай службы ўніверсітэта за зместам вучэбных праграм прывёў да таго, што чытаць праблемныя лекцыі стала немагчыма, паколькі яны не адпавядаюць тыповым праграмам. За савецкім часам такога не было. Тады наадварот, праблемныя лекцыі заахвочваліся. Абумоўленыя такім становішчам недахопы падрыхтоўкі спецыялістаў узмацняюцца адсутнасцю ў бібліятэцы ў дастатковай колькасці літаратуры, якая раскрывае, з пункту погляду вучонага, сучасныя праблемы рахунказнаўства, кіравання фінансамі, аналізу і іншых улікова-фінансавых накірункаў дзейнасці. Паліцы бібліятэкі ломяцца ад кніг-клонаў з аднолькавым зместам, толькі ў розных вокладках. Вучэбная літаратура па бухгалтарскім уліку ператварылася практычна ў каментарыі нарматыўных дакументаў Міністэрстваў фінансаў, падаткаў і збораў.

Становішча можна было б выправіць унутрыўніверсітэцкім выданнем курсаў лекцый вядомых вучоных, якія раскрываюць уласнае бачанне праблемы і шляхі яе вырашэння. Аднак зрабіць гэта практычна немагчыма, паколькі ў іх выданні будзе адмоўлена па прычыне неадпаведнасці стандартным праграмам курсаў, а кіраўніцтва ўніверсітэта як галоўны крытэрыі якасці вучэбнага дапаможніка прызнае грыф Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. Адсюль і нізкі ўзровень дыпломных і курсавых работ, а таксама абмежаваны круггляд асістэнтаў, старшых выкладчыкаў і нават дацэнтаў, што таксама адмоўна ўплывае на якасць падрыхтоўкі спецыялістаў.

Абавязковай умовай якаснай падрыхтоўкі спецыялістаў з'яўляецца выкладанне навейшых дасягненняў спецыяльнасці з выкарыстаннем сучасных сродкаў навучання пры захаванні кансерватызму арганізацыі вучэбнага працэсу. На першае месца пры падрыхтоўцы студэнтаў трэба ставіць лекцыі і практычныя заняткі, змест якіх і вызначае самастойную работу студэнта. Падмена іх так званай самастойнай работай студэнта пад кіраўніцтвам выкладчыка наносіць урон якасці падрыхтоўкі спецыяліста, які можна параўнаць з тым уронам, які нанесла рашэнне чыноўнікаў ад адукацыі напрыканцы існавання былога Савецкага Саюза аб свабодным наведванні заняткаў.

Для завочнай формы навучання самастойная работа студэнтаў з'яўляецца галоўным чыннікам атрымання прафесійных ведаў і навыкаў. Класічнай формай самастойнай работы студэнтаў-завочнікаў з'яўляецца выкананне кантрольных работ. Аднак замена кантрольных работ камп'ютарным тэсціраваннем па прыкладных улікова-фінансавых дысцыплінах пазбавіла іх магчымасці атрымаць практычныя навыкі выканання ўліковых і фінансава-аналітычных работ. Зараз гэта яскрава выяўляецца на дзяржаўных экзаменах і пры абароне дыпломных работ.

З таго часу, як у нашым універсітэце замест кантрольных работ сталі выкарыстоўвацца тэсты для праверкі ведаў, прайшло некалькі гадоў. Аднак, нягледзячы на тое, што пасля адмены кантрольных работ і замены іх камп'ютарным тэсціраваннем, была выключана магчымасць іх выканання за плату трэцімі асобамі, мэта паляпшэння самастойнай працы студэнтаў-завочнікаў у перыяд паміж сесіямі і, што больш важна, павышэння якасці іх прафесійных ведаў, не была дасягнутая. Больш таго, у частцы атрымання студэнтамі-завочнікамі практычных навыкаў выканання ўліковых і фінансава-аналітычных работ мае месца рэгрэс.

Гэта тычыцца перш-наперш практычнай падрыхтоўкі студэнтаў па дысцыплінах улікова-аналітычнага цыклу і фінансавага менеджменту. Гэтыя дысцыпліны, як, безумоўна, і некаторыя

іншыя, з'яўляюцца прыкладнымі, прызначэнне якіх заключаецца ў навучанні студэнтаў практычным навыкам ажыццяўлення фінансавых разлікаў, фарміравання на аснове першасных даных выхадной уліковай інфармацыі, фармулявання на аснове зробленых разлікаў прафесійных меркаванняў і прапанов. На вырашэнне гэтых задач і былі накіраваны заданні для кантрольных работ па бухгалтарскім ўліку, аналізу гаспадарчай дзейнасці, фінансавым менеджменце і іншых спецыяльных прыкладных дысцыплінах.

Вось як, напрыклад, было пабудавана заданне для кантрольнай работы па бухгалтарскім ўліку на вытворчых прадпрыемствах. На аснове прыведзенай інфармацыі першасных дакументаў студэнт павінен быў скласці справаздачы аб руху матэрыялаў па складзе, зрабіць патрэбныя запісы ў рэгістрах сінтэтычнага і аналітычнага ўліку. Апрыходаванне матэрыялаў прадугледжвала вызначэнне недастач у дарозе ў межах нормаў натуральнага спаду і прад'яўленне прэтэнзіі на суму недапастаўкі матэрыялаў, адлюстраванне транспартна-нарыхтоўчых выдаткаў, падатку на дабаўленую вартасць. Спісанне скарыстаных матэрыялаў прадугледжвала супастаўленне фактычна спісаных матэрыялаў з расходам па нормах, выяўленне долі транспартна-нарыхтоўчых выдаткаў, якая адносіцца да скарыстаных матэрыялаў і шэраг іншых падзадач, якія спадарожнічаюць уліку руху матэрыялаў. У выніку меў месца завершаны модуль практычнай уліковай работы. Рашэнне такой задачы патрабавала комплексных ведаў па бухгалтарскім ўліку.

Заданне для кантрольнай работы па фінансавым менеджменце патрабавала прымянення ў комплексе ведаў па фінансах, аналізу гаспадарчай дзейнасці, бухгалтарскай справаздачнасці і іншых дысцыплінах. Для таго каб вызначыць, напрыклад, эфектыўнасць заключэння з банкам дагавора на атрыманне крэдыту, ад студэнта патрабавалася разлічыць прырост або памяншэнне капіталу ў выніку выкарыстання такога крэдыту. Студэнт павінен быў вызначыць вартасць тавараў, якія можна закупіць за кошт гэтага крэдыту; на аснове мяркуемай абарачальнасці спрагназаваць магчымы тавараабарот і суму гандлёвых нацэнак; зыходзячы з пераменных расходаў, разлічыць камерцыйную маржу і параўнаць яе з той сумай працэнтаў за выкарыстанне крэдыту, якую арганізацыя вымушана будзе заплаціць банку. Пры атрыманні адмоўнага паказчыка студэнт павінен быў зрабіць новую серыю разлікаў, каб вызначыць, пры якім узроўні гандлёвай нацэнкі, пераменных выдатках абарачэння і абарачальнасці тавараў такі крэдыт будзе выгадным.

Гэта патрабавала не толькі навыкаў вядзення фінансавых разлікаў, аднак і развівала эканамічнае мысленне студэнта, уменне прымаць адпаведна сітуацыі, якая склалася, абгрунтаваныя рашэнні. Цяпер у тэстах патрэбныя веды для рашэння такіх задач мы раздзялілі на састаўныя мікраэлементы ў выглядзе некалькіх варыянтаў адказу, з якіх студэнт павінен выбраць адзін або некалькі правільных. Вось для прыкладу тэсты, якія адносяцца да прыведзенай вышэй задачы на ацэнку эфектыўнасці выкарыстання банкаўскага крэдыту:

1. Што паказвае такі паказчык, як камерцыйная маржа?
2. Як вызначаецца сума працэнтаў за перыяд фінансавай аперацыі?
3. Выберыце формулу для разліку нарошчанай сумы доўгу.
4. Выберыце формулу для разліку цаны банкаўскага крэдыту.
5. Што ўяўляе сабой дыферэнцыял фінансавага рычага?

Для таго каб правесці веды студэнтаў, камп'ютарная праграма перамяшае гэтыя пытанні з іншымі і выдасць студэнту для адказу разам з некалькімі іншымі пытаннямі па ўсім курсе або яго пэўным раздзеле. У выніку мы маем адну і тую ж суму ведаў, аднак сістэмы няма. Студэнт выбраў правільна, напрыклад, формулу для разліку нарошчанай сумы доўгу. А што далей, на што яна патрэбна? Як ёй карыстацца? Як у наступных дзеяннях выкарыстаць вызначаную суму? Студэнт допуск да экзамену атрымаў, а практычных ведаў не мае. За некалькі гадзін практычных заняткаў на экзаменацыйнай сесіі ўстараніць гэты прабел немагчыма. Адсутнасць практычных навыкаў накапляецца з кожнай сесіяй і ў такім мультыплікацыйным выглядзе праяўляецца на дзяржаўным экзамене па спецыяльнасці.

Практычная частка задання кантрольнай работы студэнта-завочніка замяняла практычныя заняткі, якія праводзяцца для студэнтаў дзённай формы навучання. Гэта найбольш складаны для студэнта-завочніка элемент навучання прафесійным навыкам. Адолець яго без дапамогі трэціх асоб студэнту, які не займаецца эканамічнай работай па месцы працы, часам бывае немагчыма. Так было заўсёды, праўда цяпер такая дапамога вельмі часта прымае форму камерцыйнай паслугі і становіцца элементам ценявой эканомікі. Аднак гэта ўжо праблема падатковых органаў.

Карысць ад такіх паслуг студэнту-завочніку наступная. Ён атрымлівае метадыкі правядзення фінансавых разлікаў або выканання ўліковых работ, якія апрабаваныя на канкрэтных прыкладах. Застаецца толькі засвоіць паслядоўнасць іх выканання, што правесці ўжо выкладчык універсітэта-та,

калі студэнт прыйдзе абараняць гэту работу. Такая пасіўная працэдура навучання прыносіла больш карысці, чым цяперашнія тэсты. Навыкі правядзення эканамічнай работы накапляліся па меры азнаямлення з разнастайнымі яе відамі, якія прапаноўваліся студэнту ў кантрольных работах па іншых курсах. У выніку, калі раней, нават пры вывучэнні метадык правядзення фінансавых разлікаў і выканання ўліковых работ, зробленых з дапамогай трэціх асоб, адбываўся пасіўны працэс наапаўнення ведаў, то цяпер мы маем негатыўны працэс наапаўнення незасвоенага матэрыялу, звязанага з навыкамі выканання практычнай эканамічнай работы.

Сказанае не азначае, што неабходна адмовіцца ад камп'ютарнага тэсціравання. Тэсціраванне можа аказаць станоўчы эффект пры засваенні тэарэтычнага матэрыялу і праверкі такіх ведаў. Аднак яно практычна бескарыснае для атрымання прыкладных навыкаў вядзення ўліковай работы і ажыццяўлення фінансавых разлікаў. Таму неметазгодна абмяжоўвацца толькі адной формай кантролю за работай студэнтаў у перыяд паміж сесіямі. Патрэбна аптымальнае спалучэнне кантролю над засваеннем тэарэтычнага матэрыялу ў форме камп'ютарнага тэсціравання і праверкі выкладчыкамі выканання практычных заданняў.

Для гэтага трэба падзяліць дысцыпліны вучэбнага плана на тры групы:

- дысцыпліны, па якіх метазгодна выкарыстоўваць толькі камп'ютарнае тэсціраванне;
- дысцыпліны, па якіх метазгодна выдаваць студэнтам прыкладныя заданні для фарміравання практычных навыкаў;
- дысцыпліны, якія фарміруюць аснову спецыяльнасці і па якіх метазгодна праводзіць як камп'ютарнае тэсціраванне, так і праверку выканання выдадзеных практычных заданняў.

Вельмі важнай праблемай, якая ўскладняе падрыхтоўку спецыялістаў, з'яўляецца кваліфікацыя выкладчыкаў. Аднак зараз павышэнне кваліфікацыі на вытворчасці з адрывам ад вучэбнага працэсу практычна не праводзіцца. Выкладчыкі ведаюць толькі падручнікі па бухгалтэрыі або іншых дысцыплінах, аднак не рэальную бухгалтэрыю або эканоміку. Гэта цягне за сабой нізкую якасць практыкумаў і цалкам апраўданыя нараканні кіраўнікоў эканамічных службаў як сістэмы спажывецкай кааперацыі, так і іншых заказчыкаў на недастатковую практычную падрыхтоўку студэнтаў. Трэба перастаць эканоміць на павышэнні кваліфікацыі выкладчыкаў у галіне ведання імі рэальнай практыкі.

Гэта, на мой погляд, пяць найбольш важных аспектаў павышэння якасці падрыхтоўкі спецыялістаў. І, тым не менш, трэба прызнаць, што мы рыхтуем спецыялістаў не горш за іншыя аднапрофільныя з намі ўніверсітэты, што, безумоўна, не азначае, што нам не трэба працаваць над устараненнем недахопаў у сваёй дзейнасці. Праўда, нягледзячы на тое, што мы сталі Беларускай гандлёва-эканамічнай універсітэтам, у нас яшчэ жыве сіндром правінцыяльнага Гомельскага кааператыўнага інстытута і таму мы імкнёмся застацца ў цені Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

Неабходна павышаць імідж універсітэта як навуковага цэнтра паўднёва-ўсходняга рэгіёна рэспублікі. Патэнцыяльныя магчымасці ўніверсітэта, як цэнтра даследавання эканомікі Рэспублікі Беларусь, бясспрэчныя, аднак рэгіянальным навуковым цэнтрам універсітэт пакуль што не стаў. Прызнанне нашага ўніверсітэта такім цэнтрам навуковай супольнасцю Рэспублікі Беларусь павінна стаць стратэгічнай мэтай як рэктарата ўніверсітэта, так і прафесарска-выкладчыцкага складу, а першым чынам – штатных дактароў навук.

Дасягненне гэтай мэты патрабуе вырашэння наступных задач:

- незалежнасці ўніверсітэта ў справе фарміравання навуковага кадравага патэнцыялу;
- фінансавай дастатковасці для правядзення навуковых даследаванняў і публікацыі іх вынікаў;
- аптымальнага размеркавання бюджэту працоўнага часу дактароў навук і прафесараў універсітэта паміж вучэбна-метадычнай і навукова-даследчай дзейнасцю;
- эфектыўнага спалучэння рычагоў матэрыяльнага стымулявання і дысцыплінарнай адказнасці за выкананне навуковых даследаванняў, уключаных у індывідуальны план выкладчыка.

На першае месца трэба ставіць дасягненне ўніверсітэтам незалежнасці ў справе фарміравання навуковых кадраў. На сённяшні дзень, пры наяўнасці ўласнай аспірантуры, універсітэт стаў заложнікам Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта. Мы не можам развіваць ні ўласныя навуковыя школы, ні рэалізоўваць абумоўленыя трансфармацыяй эканомікі новыя падыходы да фарміравання вучэбных планаў, ні мадыфіцыраваць вучэбныя планы з улікам спецыфікі гаспадарчай дзейнасці арганізацый, для якіх ўніверсітэт рыхтуе кадры, без аналізу ўплыву такіх дзеянняў на працэс праходжання дысертацый нашых аспірантаў. Такая залежнасць становіцца зневажальнай для ўніверсітэта, паколькі наш патэнцыял дазваляе мець поўную самастойнасць і адметнасць як у сферы эканамічнай адукацыі, так і ў эканамічнай навучы.

Трэба ўзмацніць работу па давядзенні навукова-метадычных і навуковых распрацовак вучоных універсітэта да спецыялістаў спажывецкай кааперацыі. Многія арыгінальныя дапаможнікі, манаграфіі, якія выдаюцца рэдакцыйна-выдавецкім аддзелам універсітэта па актуальнай для спажывецкай кааперацыі тэматыцы і маюць вялікае прыкладное значэнне, да спецыялістаў нізавага ўзроўню не даходзяць. Больш таго, нават для слухачоў факультэта павышэння кваліфікацыі мы не можам выдаць у якасці раздатчнага матэрыялу тэксты лекцый і вучэбныя дапаможнікі. Выдуманая некім мізэрная норма выдаткавання сродкаў на раздатчны матэрыял для слухачоў указанага факультэта перакрыла і гэты канал давядзення сучаснай навуковай думкі да спецыялістаў спажывецкай кааперацыі, што робіць лекцыі для практычных працаўнікоў спажывецкай кааперацыі, асабліва прафесарскія, малаэфектыўнымі. Безумоўна, асноўны віноўнік у гэтым – непасрэдна Белкаапсаюз, і тым не менш неабходна сумесна з Белкаапсаюзам, распрацаваць механізм распаўсюджвання ў сістэме спажывецкай кааперацыі выданняў універсітэта, якія маюць навукова-прыкладное значэнне.

Заклучэнне

Месца Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі заключаецца ў навуковым суправаджэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці і малых гарадоў, якое гістарычна з'яўляецца сегментам бізнесу спажывецкай кааперацыі. Гэта абумоўлівае неабходнасць дыверсіфікацыі дзейнасці спажывецкай кааперацыі, абгрунтаванне якой патрабуе дастаткова складаных навуковых даследаванняў, выканаць якія можа ўніверсітэт. Вынікі такіх даследаванняў могуць стаць асновай для прыняцця кіраўніцтвам Белкаапсаюза канкрэтных рашэнняў пасля жорсткага аналізу спецыялістаў-практыкаў на прадмет іх жыццяздольнасці і эфектыўнасці.

Адукацыйная дзейнасць павінна стаць адным з перспектыўных відаў дзейнасці спажывецкай кааперацыі, якую неабходна не згортаць, а мэтанакіравана развіваць. Эфектыўнае выкарыстанне сучасных ведаў, атрыманых выпускнікамі ўніверсітэта, магчыма толькі пры адпаведным узроўні кваліфікацыі кіраўнікоў структурных падраздзяленняў арганізацыі спажывецкай кааперацыі, што патрабуе атрымання імі магістарскай кваліфікацыі.

Вырашэнне задачы павышэння якасці падрыхтоўкі спецыялістаў не сумяшчальна з пагоняй за моднымі навацямі. Патрэбны абгрунтаваны кансерватызм у выкарыстанні апрабаваных метадык выкладання ў спалучэнні з сучаснымі сродкамі навучання.

Атрымана 10.07.2014 г.